

Jimenez de Rada Letran-eko IV-gn. Kontzilio Nagusian euskeraz mintzatzen (1215)

Rodrigo Jimenez de Rada. Onatx beste euskaldun aundi bat. Izan ere, Euskalerrriak inork ez bestelako gidariak eman dizkio gizadiaren kondaira ta zibilizazioari.

Bere sorterrria, Puente la Reina, Estella-tik bereala egiten da. Napar euskalduna, beraz. Jaio 1170 ta 1180 artean jaio zen. Bere erioztaren urtea bai, ziur dakigu. Rodano-n il zen 1247gn. garagarrillak 10, Lyon-en Aita Santuarekin egondu ta Espaiña-ra itzultzerakoan Illobiko oroitarriak honela esaten du:

“Mater Navarra, nutrix Castella, Toletum
sedes, Parisius studium, mors Rhodanus, Horta
mausuleum, coelum requies, nomen Rodericus.”

Famili aundizkietako semea zen. Bere aita Santxo erregearen adiskide oso. Filosofia ta Deretxua Bolonia-ko Ikastetxe Nagusian ikasi zituen. Paris-en Teolojia. Ta atzerrian ibilki izkuntza arrotz aski menderatzera allegatu zen. Alare, bere euskera etzuen utziko erdoiak jotzen, bizitza osoan eutsiko zuen gogotsu.

Bein Naparru-ra itzulita gero Santxo erregeak Gaztela-ko Alfonso VIII-gn. erregearekin pake-bideak soiltzeko eratu zuen batzordean bidali zuen. Horrela 5 urterako pakealdia lortuaz.

Gure Errodrigo gaztea bereala adiskidetu zen Gaztela-ko erregearekin. Haren gortean aide batzuek ere bai baitzituen. Denbora gutxi barru bere serbitzari ta aolkulari-berezi bezela aukeratu zuen erregeak.

Serbitzu aundiak egin zizkion noski, ta 1207-gn. urterako Osma-ko apezpikutza iritxi zuen Errodrigo-rentzat. Urte onetan Palentzia-ko Ikastetxe Nagusia jasotzen ekin bezain laister Toledo-ko lehen aulkia-
ren gotzaiburu izendatzen dute. Andik bereala erregeak Gaztela-ko kantziller (edo lehen ministro) erutzen du.

Inozenzio III-gn. Aita Santu berak ere konfiantza osoa eman zion. Eta bereala gure gotzaiburuaren ospea alde guztietara zabaltzen da. Ez bakarrik Espainia-n, Europa osoan baizik. Jimenez de Rada artzapezpikuak egifikako lanak paregabeak baiziren. Ikus dezagun lehenik morotarren aurka Tolosa-Nabas-ko garaipenean eduki zuen parte, Letran-eko Eleiz Batzar Nagusian eduki zituen ekintzak, t.a.

Tolosa-Nabasko garaipena

Alfontso VIII-gn. erregea ekinalean zebillen mahomatarrak Espainiatik bota nairik. Naiko lan eduki, ordea, errege hauek beren artean. Ziza perretxikuak bailiran sortzen ziren orduan alkarren arteko iskanbilla ta gerrateak. Batean Naparru-ko erregearekin izango zen, bestean Aragoi-koarekin, eraberean inguruko guztiekin.

Mahomatarrak botatzeko, berriz, pakea ez-zezik alkarren laguntza sendo bat eratu bear zuten derrigorrean.

Orrela, erregeak paketu ta batutzeko eginkizuna Jimenez de Rada artzapezpikuaren gain utzi zen. Hau gazte denboran Santxo erregearen aolkulari izan baitzen, eta geroztik Alfontso erregearen Kantzillerra ta Toledo-ko lehen Aulkiaren gotzaiburu.

Bide batez, 1206-gn. urtean Gaztela, Aragoi ta Naparrua-ren artean Guadalajara-ko pakea eratu zen. Eta 1209-en Aragoi eta Naparrua-ren artekoa.

Mahomatarren buzuzagi berri Amir-Amumenin-Mohamed, ordea, gudatalde ikusgarri batez aurrerakada itxurabeak egiten ari zela ikusirik, Alfontso erregeak Kristaudi (Europa) osoa mugitu bearko zela mahomatarrak menderatzeko-ta, Rodrigo artzapezpikua bidali zuen Inozenzio III-gn. Aita Santuagana Gurutzkunderako (Cruzada general) induljentziak eskabidean ipintzera.

Pozik eman zien Erroma-ko Aita Santuak eskatzen zutena. Eta gure gotzaiburuak Itali, Alemani, ta Frantzi-ko alderdietan itzaldi suitsuekin ekin zuen Espainia-ko Gurutzkunde jenerala predikatuz, ta gudataldeak bilduki. Soldadu ugari etorri ziren Frantzi aldetik, Narbona ta Burdeos-ko artzapezpikuekin eta Nantes-ko Gotzaiarekin. Ausartsu jokatu zuten auek Malagon eta Calatrava-ko gudaldietan, baiña, geroztik ez dakigu zergatik eta nola, geienik bear zirenean dena utzi ta etxeetara aldegin zuten.

Tamaña hartako lantegi garrantzitsu ta neketsu batean ezin falta zitekean Naparrua-ko Santxo aundia, naiz ta garai haietan Alfontso VIII-gnarekin muturka ibilli. Aragoi-ko Pedro II-gnak ere arri-matu zuen bere bizkarra.

1212-gn. urtez mogimendu aundi bat gertatzen da Espaini aldeko kristauen aldetik. Toledo-ko gotzaiburua esan dezakegu izan zela guda

ekiñaldi honeri biotza ta giarra ezarri ziona. Gure artzapezpikua beste goztaiekin batera gudari tartean ibilli baizen jo batera ta jo bestera, gudataldeak aitortuerazi, eman Jauna jateko ta kristau adorea piztuaz. Azken-azkeneraifio jokatu zuen ausartsu ta irme guré gotzai-buruak Alfontso erregearekin batean.

Ezker aldetik Aragoi-ko erregea zijoan urreratuz bere gudataldez inguratirik. Eskubi aldetik, berriz, Santxo naparra, au bere euskotari-ekin morotarren aurrez-aurre prantatu zen arte. Santxo berak puskatu ta autsi zituen kate esiak, eta kristau gudataldea errekada bat bezelatsu erori zen morotarren gainean.

Gaztela-ko erregeak guzti hura ezin siñistuaz mirari garbia nabari zuen. Ta Aita Santuari idatzi zionez 100.000 morotar erori ziren guda-soroan eta 182.000 preso artu, kristauen aldetik 30-en bat soillik erori zirelarik.

Letran-eko IV-gn. Kontzilio Nagusia euskeraz mintzatzan

Eleiza bildu zen amabigarren Kontzilio Nagusia. 1215-gn, urtean Inozentio Aita Santuari erantzunez Letran-eko Basilika aundian 407 gotzai, 71 artzapezpiku, 800 abade ta prior bildu ziren. Sortaldeko ta Sartaldeko bidali edo enbajadore zenibait, Aragoi-tik, Frantzia-tik, Hungria-tik, Ingalterra-tik, Jerusalem-dik, eta abar. Napar euskaldunik bai ote? Ofizialki ezezik etzen faltako naparren ordezkorik. Espaiña-tik 37 egondu ziren gotzai-buru ta gotzaien artean, bakoitza eleizgizon eta seglar talde ugariarekin. Beraz, Iruña-ko ta Calahorra-ko gotzai-ekin izanduko ziren euskaldun taldetxoak.

Aita Villoslada kondairagilleak dionez, XIII-gn, mendean Espaiña-ñin etzen sortu gure gotzai-buruarekin konparatu zitekean bat bakarrrik ere. Kondairagille, politikari, kostrutore aundi baitzen Rodrigo Jimenez de Rada.

Toledo-ko gotzai-burua Kontzilioan izandu zen ala ez ere aski ezta-baidatu zen garai batean. Gaur ez dago dudan jartzerik. Alare, baliteke gai honetan Jimenez de Rada-z idatzitako guztia kondaira ziu-rra ez izatea. Gure gotzai-buruak Kontzilioa eraman zuen taldetxoa 10 elizgizonek eta 17 laikok osatzen zuten.

Goazen arira. Nola mintzatu zen ba gure gotzai-burua garai haietan eta ainbeste jenderen aurrean euskera zaharrean? Kontzilio-ko aktak dakartenez Inozentio Aita Santuaren baimenarekin ekin zuen Toledo-ko gotzai-buruak Jainkoaren Itza ospatzen, asiera ta bukaera —oi bezela— latiferaz egin zuelarik. Baiño bere itzaldiari gar eta bizi geiago ematearren arrazoi nagusienak erritar izkuntzetan emanaz saiatu zen. Laiko ta latiferaz etzekiten aski baitzeuden Kontzilioan bildurik. Mintzatu zituen erri-izkuntzak, Hefe-le-n arauz, 5 izandu

ziren, frantzesera, alemanera, inglesera, napar euskera ta gaztelera (1). Jende guztiak ao-zabalka, arriturik utzi zituen ainbeste izkuntzetan mintzatu zenean. Garzia Loaisa-k zionez Apostoluen miraria ezker ez omen da ezagutu tamaña hartako izkuntza doairik.

Ume zanetik zekizkian Errodigotxo-k euskera ta gaztelera. Gaiñerako izkuntzak, berriz, ikasten ibilli zaneko ta atzerrira egin zituen ibillialdietatik jakinen zituen.

Bearbada, gure euskera zaharrak ezagutu duen unerik garaitsuena ere bada Kontzilio haretan egiñikako aipamena, 1215-gn. urtez. Artean ez zen euskal idazlerik batere. Eta Kontzilio Nagusi batean, Inozenzio Aita Santu aundia, ainbeste gotzai, elizgizon, enbajadore, ta batez ere, millaka laikoen aurrean, Gaurko Unibersidadetan, esate baterako ainbeste euskaldun ikasle. Ta noraiñoko errespetoz jantzi digute gure euskera ta gure euskalduntasuna? Geienetan beren buruak deseuskaldundu eta gure euskera mespreziatu ez-ezik deus ez.

Zer esan zuen bada gure gotzaiburuak itzaldi ospatsu horretan gure euskera jatorrean? Hefe-k, Toledo-ko lehen Aulkiari Braga, Compostela, Tarragona, ta Narbona-ko gotzaiburuak bear zioten obedienciaz ari denean aipatzen du izkuntza sail hau.

Gorrestarazu-n iritzian, berriz, Rodrigo Jimenez-en izkuntza-jarioa erri guztiak Gurutzkunde santuan sartu bear zitela-ta ari zenean mintzatu zen. Etzuen ahaztuko noski, ezta morotarren aurka Españia barrenean egin zuena, eta egin bear zena (2).

Españia-ko Lehen Aulkiari zegokion obediencia

Jimenez de Rada-k Eleiz Batzar Nagusiaren aurrean Braga, Compostela, Tarragona, ta Narbona-ko gotzaiburuak kontrako auzia presentatu zuen, Toledo-ko lehen Aulkia obeditzen etzutelako. Artzapezpiku hauen gain zeukan eskubidea azaltzearren zenbait Aita Santuk eta Inozenzio berberak emaniko pribilejio ta bulak atera zituen guztien aurrera.

Braga ta Compostela-koak kontra egin ziotelako Jimenez-ek esan zituen esan bear etzituena ere. Narbona-ko gotzaiburuak, berriz, etxera aldegin zuen etzela auzi hortara deitua-ta aitzakia bide.

Braga-ko kondaira-azpi itxusiak atera zituen azalera artzapezpikuta hura mespezitzearren, Aita Santu-izum Maurizio, Braga-ko gotzaiburuaren kontu, t.a.

Alare, Jimenez de Rada-k eztenkadarik zorrotzenak Compostela-koaren kontra zuzendu zituen. Artzapezpiku hark irrika artu baizuen

(1) HEFELE-LECLERCQ, *Histoire des Conciles V* (Paris, 1912), 1319-1320 or.
(2) P. JAVIER GORRESTARATZU, *Don Rodrigo Jiménez de Rada* (Pamplona, 1925).

Toledo-koaren pretensioa. Erabat ukatzen du Santiago Apostolua Compostela-n izandu zelako ipui hori. Dudan jartzen du Santiago-ren gorputza Compostela-n dagonekoa ere. Santiago-ren gorputza han egongo balitz, berriz (Jerusalem-en zegoela ere esaten zuenik ezpaitzen falta), Apostoluaren jarraitzaileek handik arrapatu ta ekarria zen.

Iskanbilla guzti hau Toledo-ko lehen Aulkia obeditu bear zutela-ta izandu zen.

Kondairagille batzuek, besterik gabe, burezurretik ateratako ipui itxusi utsak bailiran bazterreratu dituzte Toledo-ko Aulkiak presentaturiko argumentu zatartsu hauek.

Segur aski, etzen gotzaiburuia bera argumentu horien idazle izanen. Bere elizgizonen batek idatzi zituen, bearbada. Ta ez dakigu ziur gotzaiburuak Batzar Nagusian aitatu zituenik ere. Balitekena da. Esan ez bazun ere horra, Toledo-ko pentsamentuaren testigu bat.

Dena dela, gure gotzaiburuak ekiñaldi berotsu horiek edukita ere etzuen deusik lortu. Inozenzio III-gn. Aita Santua, gaiñerakoan, Jimenez-en laguntzaille prestua izanagatik, Espaiña-ko lehen Aulkia-
ren auzian etzuen deus erabaki nai izandu.

Rodrigo Jimenez de Rada ta Espaiña

Aita Villoslada kondairagilleak digunez iñork ez bezela ikusi omen zuen gure artzapezpikuak Espaiña-ko Erriek zeramakiten Batasun bidea (3). M. Ballesteros (4) areago dioa: Rodrigo Jimenez naparra (atzerritarra) izanik ere Espaiñiaren muiñean (Gaztela-n) itsatsi omen zen Espaiña-ren destinoa igarrita bere Batasunaren alde lanegiteko. Ta Jimenez de Rada omen dugu errege katolikoak geroxeago lortuko zutenaren fundamentua.

Egia esan, Jimenez de Rada gotzaiburuak Espaiña-ri buruz lan-tegi aundiak eraman zituen. Bide batez, egundoko idazti mordoa idatzi zuen Espaiña-ren kondaira serio bat osatzearren. Ta "De rebus Hispaniae" ezarri zion izenburutzat bere obra ospatsuari. Gaurregun akats ugari agertzen bazaizkio horrek ezer gutxi kentzen dio bere aparteko merituari. Artean ez baitzen Espaiña-ko kondaira eroso bat gertatu. Jimenez de Rada-k jaso zituen lendabizi morotarren ainbeste balore on. Alde guztietatik begiratuta irikia ta zabal ikusten dugu gure gotzaiburu aundia. Eta kondaira egin, era modernoan egin zuen, orduko metodoak erreboluzionatzen zituelarik.

---

(3) P. VILLOSLADA, *Historia de la Iglesia Católica* (Madrid, 1593), 484-487; 586-592 or.

(4) MANUEL BALLESTEROS, *Don Rodrigo Jiménez de Rada, coordinador de España*, Príncipe de Viana, N.º V, 1941, 66-73 or.

Jimenez de Rada-k jaso zuen baita Toledo-ko Katedral gotiko, ikusgarri hori ere, Burutsua batetik eta langille porrokatua bestetik. Pakegille ta batasunzale, "Reconquista" aldiko gizonik eragilleenetakoa, Toledo-ko lehen Aulkiaren Gotzaiburu ta Gaztela-ko lehen Ministroa batpatean.

Beraz, baliteke gure gotzaiburuak alkartasun mugimentuari eragin aundia ematea, baiña ez Espaiña-ren batasun ideia igarri edo antzeman zuelako.

Gotzaiburuari eskerrak alkartu ziren Gaztela, Naparrua ta Aragoi. Ainbeste gorroto ta ezin-ikusi zebillen garai haietarako etzen gutxi. Honekin bakarrik makiña bat odol ahorratu zuen beintzat.

Aztertu dezagun une batean aldi hartako egoera. Morotarrak artean Espaiña-ko zati aundiak zituzten beren mende. Hauek botatzea etzen gauza errea. Eta gutxigo, Gaztela-ko, Aragoi-ko ta Naparrua-ko erregeen ainbeste muga burruka ta sesio guzti haiek oztopo. Errege hauek beren artean naiko lan ibillita, nola demontre garbitu bear zuten Espaiña-ko peninsula morotar gudari haiengandik? Errege hauek maiz morotarren kontra ekiten bazuten, berriz, beren erreñuak zabaltearren izan oi zen. Ta norbera ugaltzeko eragozpen eta oztopo guztiak jarriko zizkioten alkarri.

Egoera tamalgarri haretan Alfontso erregearen bitartez Espaiña-ko lehen Aulkiaren gotzaiburu eratzen dute Jimenez de Rada, Gaiñera, Gaztela-ko Kantziller izendatu zuen erregek, eta adiskidetasun berezi batez loturik zetzan Naparrua-ko Santxo erregearekin ere. Iru erreñuak izan zioten itzala ta errespetua pare gabeko artzapezpiku honeri. Gotzaiburuari eskerrak egin zen pake iru bakalderrietan. Ta iru erregeak alkartu zituen gero morotarrak botatzeko ekintzan.

Lanbide diplomatiku honetan Alfontso VIII-gnaren asmo jatorrak aprobetxatu, zabaldu ta onbideratu zituen. Lantegi honetan laguntza aski eman zioten Inozenzio III-gn. Aita Santuak eta Espaiña-ko beste gotzaiek.

Ala bada, gotzaiburuaren ekintza guztia kristauen "Reconquista" larri hareri eragiña ta kristau zuzenbidea ezartzearen izandu zen. Ta kristau langintza honen bidez pake giroa sortu zuen eta alkartasuna hemengo bakalderrien artean.

Alare, Gotzaiburuaren itzalpean eratu ziren pake-egiteak askatasun osoarekin eraman ziren. Eta ez geroxeago errege katolikoek eta Cisneros Kardenalak, t.a. indarrez Naparrua-rekin lortu zutena. Espaiña irentsikor haren aurrean zer eginen zuen ba Naparrua-k Frantzia-ra jo ezik? Ez gaitu deus arritzen. Naparrua-k bere izatez (ez gogoz eta ez odolez) ez baizuen zer-ikusirik ez Gaztela-rekin eta ez Aragoi-kin!

OIARZABAL-DAR ALEJANDRO.